

Treći labinski zbornik o Matiji Vlačiću Iliriku (str. 387-397). "Matija Vlačić Ilirik /III/": Zbornik radova s trećeg međunarodnog znanstvenog skupa »Matija Vlačić Ilirik«, uredila Marina M ...

Banić-Pajnić, Erna

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 2013, 39, 387 - 397**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:620596>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Treći labinski zbornik o Matiji Vlačiću Iliriku

Matija Vlačić Ilirik /III/: Zbornik radova s trećeg međunarodnog znanstvenog skupa »Matija Vlačić Ilirik«, uredila Marina Miladinov, suradnik urednice Luka Ilić (Labin: Grad Labin, 2012), 420 pp.

Matiji Vlačiću Iliriku (1520–1575), koji je, nakon što je postao *magister artium* u Wittembergu, bio profesor hebrejskog i grčkog, bliski suradnik Luthera i Melanchthona, pisac dvjestotinjak djela od kojih su najpoznatija *Clavis scripturae sacrae* (*Cljuč Svetoga pisma*), *Centuriae Magdeburgenses* (*Magdeburške centurije*), kojima je bio duhovni začetnik, jedan od urednika i redaktor, i *Catalogus testium veritatis* (*Katalog svjedokā istine*), utemeljitelj biblijske hermeneutike i jedna od vodećih ličnosti protestantskog pokreta, po mnogima najučteniji luteranski teolog svoga vremena, u okviru istraživanja hrvatske duhovne baštine još uvijek nije pridano onoliko pozornosti koliko je ovaj svestrani Istranin zaslužuje s obzirom na značenje što ga ima i u okviru europske duhovne povijesti. Napose je relativno malo tekstova na hrvatskom koji se upuštaju u analizu filozofskog aspekta njegovih djela. Glavninu onoga što je dosad u Hrvatskoj napisano o Vlačićevoj filozofiji čine tekstovi dvojice-trojice autora (Filipović, Kordić, Zovko). Nešto veći broj radova o njemu biografskog je karaktera. Već od konca 19. stoljeća u Istri se objavljuju radovi o Vlačićevu životu (Gravisi, Stankovich, Luciani, Nacinovich).

Bez obzira na to što je Vlačić jedan od onih predstavnika hrvatskog naroda koji je odigrao značajnu ulogu u europskoj povijesti, njegova najznačajnija djela nažalost još uvijek nisu prevedena na hrvatski. Tek je djelomično prevedeno njegovo djelo *Cljuč Svetog pisma* u knjizi *O načinu razumijevanja Svetoga pisma* (preveo Željko Puratić, prir. Jure Zovko, Zagreb, 1993). Godine 1960. izdana su u Zagrebu u prijevodu odabrana poglavlja *Kataloga svjedokā istine* kao knjiga 5 u nizu *Hrvatski latinisti* u izdanju JAZU (prijevod Vinko Vitezica, prir. Veljko Gortan; ponovno objavljeno u *Dom i svijet*, 1998), a 1994. godine objavljeno je dvojezično, tj. latinsko-hrvatski njegovo djelo *Paralipomena dialectices* (prevoditelji i priređivači Josip Talanga i Filip Grgić). Godine 2009. u časopisu *Kairos* (god. III. (2009), br. 1, str. 138–171) objavljen je prijevod s latinskog D. Furlana *Spis protiv papina primata*.

Na to da je djelo Matije Vlačića Ilirika u Hrvatskoj relativno slabo istraživano osvrće se i jedan od najboljih poznavatelja Vlačićeva opusa Oliver Olson u svojoj knjizi *Matija Vlačić Ilirik i opstanak Lutherove reforme*, koju je 2010.

u Zagrebu objavio Bogoslovni institut (knjiga je na engleskom objavljena 2002. u Wiesbadenu). Olsonov stav potvrđuje uvid u broj tekstova posvećenih Vlačiću što nastaju nakon 1975. godine, kad Vladimir Filipović u prvom godištu časopisa *Prilozi istraživanje hrvatske filozofske baštine*, u svome tekstu »Matija Vlačić kao začetnik suvremene hermeneutike«, piše kako je taj tekst tek začetak istraživanja »Vlačićeve misli i njegova značenja za suvremene duhovne pokrete Europe«.

Nakon monografije Mije Mirkovića iz 1960. godine nije bilo pokušaja da se objavi jedan opsežniji i potpuniji monografski prikaz Vlačićeva života i djela. Popravljanju takve relativno nepovoljne situacije u vezi s istraživanjem Vlačića znatno doprinose znanstveni skupovi posvećeni istraživanju Vlačićeva života i djela što se od sedamdesetih godina prošlog stoljeća počinju organizirati u Istri. Godine 1970. započeo je ciklus skupova »Susreti na dragom kamenu« koji su održavani kroz niz godina u spomen na rad Mije Mirkovića, a vezani uz istraživanje Vlačića. U novije doba ponovno je ožvijen interes za to istraživanje pa se od 2001. godine održavaju znanstveni skupovi o Vlačiću u njegovu rodnom Labinu. Prvi skup 2001. održan je u organizaciji grada Labina u suradnji s tamošnjim Narodnim muzejem. Sljedeći skup održan je 2006, a treći po redu 2010. godine.

Izlaganja održana na sva tri skupa objavljena su u zbornicima. Zbornik radova s trećeg skupa održanog od 22. do 24. travnja 2010. u Labinu što ga ovdje prikazujemo objavljen je u Labinu 2012. u izdanju grada Labina. Zbornik su uredili dr. Marina Miladinov s Teološkog fakulteta »Matija Vlačić Ilirik« u Zagrebu i njen suradnik dr. Luka Ilić.

Radovi u ovom zborniku, objavljeni na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, raspoređeni su u nekoliko tematskih skupina. Tako su u prvoj donijeti tekstovi koji se koncentriraju na filozofsko-filološki aspekt Vlačićevih djela. U drugoj su skupini tekstovi u kojima se njihovi autori bave nekim raspravama o značajnim teološkim pitanjima u kojima je Vlačić aktivno sudjelovao, a u trećoj tekstovi koji ocrtavaju društveno-povijesni i politički kontekst u kojem Vlačić djeluje i u kojem nastaju njegova djela. Četvrtu skupinu čine tekstovi u kojima se referira o okolnostima u kojima se Vlačić formirao, o njegovu utjecaju na intelektualce susjednih zemalja, o znanstvenom skupu posvećenom Vlačiću što je održan 1970. godine u Labinu, Umagu i Raklju, i napokon o *Flaciani*, tj. dijelu knjižnice HAZU u kojem se čuvaju Vlačićeva djela, ali i djela o njemu.

S filozofskog aspekta najzanimljivija je svakako prva skupina tekstova, pa će u ovom prikazu tekstovima te skupine biti posvećeno najviše pozornosti.

Srž Vlačićeve misli pitanje je čovjeka i njegove mogućnosti spoznavanja prije i poslije napuštanja stanja »istočne pravednosti«. To je polazišni stav

Ivana Kordića u tekstu »Vlačićeva teološka antropologija«. Ključna je pritom Kordićeva konstatacija kako je za Vlačićevo određenje čovjeka odredbeno prije svega to da ga on svagda sagledava primarno iz odnosa spram Boga. Zapravo je čovjekovo bitno određenje upravo taj odnos. Prema tome bi onda bilo legitimno Vlačićevu misao razumijevati u kontekstu teološke antropologije. Razrađujući svoj početni stav, Kordić ističe kako je u temelju Vlačićeva određenja čovjeka razlikovanje dvaju bitno različitih stanja čovjeka – onoga prije i onoga poslije »pada«. Ta se stanja prema Vlačiću razlikuju prema supstancijalnoj formi. Supstancijalna forma prvotnog stanja jest dobro. U tom stanju čovjeka određuje gotovo savršena spoznaja koja je zapravo dar Božji. U stanju nakon pada bitna se forma čovjeka radikalno mijenja. A »<...> istočni grijeh postao je čovjekova najunutarnjija bit« (p. 26). Čovjek postaje slika sotone, pri čemu u transformaciji ključnu ulogu igraju razum i volja. U tom »drugom« stanju zlo je u čovjeku, prema Vlačiću, supstancijalno, a ne akcidentalno. Rezultat je takva stanja, u kojem čovjek biva lišen Božje milosti, nesigurnost spoznaje. Premda Vlačić insistira na oprečnom karakteru dvaju stanja, ipak to čini oprezno, kako bi, s obzirom na to da je 'drugo' stanje određeno kao služenje đavlu, izbjegao optužbe da brani stav o dva ravnopravna počela stvaranja.

Vlačiću se, nakon tako izložena dva bitno različita čovjekova stanja, logičnim slijedom nameće pitanje o mogućnosti ozdravljenja. Tako se zapravo mora govoriti o tri čovjekova stanja: prvo je sloboda (*libertas*) što znači »biti od Boga«, drugo je služenje (*servitus*) što znači »biti od đavla«, i treće je oslobođenje (*liberatio*), što znači »biti od Krista«. Mogućnost ozdravljenja temelji se po Vlačiću u *syntheresis*, što je zapravo ostatak povezanosti čovjeka s Bogom. Uz taj pojam Luther, čije stavove Vlačić slijedi, poznaje i pojam *conscientia*. »I dok *syntheresis* označava praktični um te je blizak mističnoj iskri (*scintilla*) duše, *conscientia* označava primjenu umskih principa na pojedini slučaj«, pojašnjava Kordić (p. 44). Ono na čemu Vlačić svagda primarno insistira jest potreba ponovnog čovjekova rođenja u Isusu Kristu. Ipak u vezi s mogućnošću ozdravljenja mnoga pitanja u Vlačića ostaju otvorena, ističe Kordić.

Filozofski je nadasve zanimljiv Vlačićev stav prema kojem i djela ponajvećih filozofa poput onih Platona i Aristotela svjedoče o stanju iskvarenosti. Jednako toliko zanimljivo je njegovo posezanje za filozofijskim terminima (prije svega 'supstancijalno', 'akcidentalno'), što su mnogi tumačili kao njegov pokušaj da metafizički odredi vjerske postavke i zbog toga ga osuđivali.

Ono po čemu je Vlačić ušao u gotovo sve povijesti filozofije i teologije jesu njegova hermeneutička nastojanja. O tome u tekstu »Aktualnost Vlačićeve teorije interpretacije« piše Jure Zovko. Navodeći ključne stavove nekih suvremenih teorija interpretacije, Zovko se osvrće napose na kritičke stavove spram

filozofijske hermeneutike kako ju koncipira Hans Georg Gadamer, označujući pritom njegovu koncepciju, koja promiče načelo »drugačijeg razumijevanja«, antirealističkom. Takvoj koncepciji oprečna je realističko-objektivistička koncepcija, a predstavnikom takve koncepcije smatra Zovko i Matiju Vlačića. Zovko zapravo ovim tekstom pokušava pokazati kako su Vlačićeva načela razumijevanja i tumačenja sadržavala u temelju upravo ono čemu teže suvremene teorije interpretacije. Određujući pobliže pristup tekstu Matije Vlačića, utemeljitelja hermeneutike kao metode »pouzdanе i ispravne interpretacije teksta«, Zovko ističe kako se Vlačić zalaže za odgovoran pristup tekstu, nastojeći primarno oko izvorne intencije teksta, skopa teksta. Naznačujući striktnе upute i pravila za postizanje objektivne interpretacije, on naglašava neophodnost obraćanja pozornosti na raščlambu teksta po načelu *caput et membra* (glava i dijelovi) te na međuovisnost cjeline i dijelova (»hermeneutički krug«). Zovko naglašava kako nastojeći oko objektivne interpretacije Vlačić primjenjuje sintetičko-induktivnu i analitičko-deduktivnu metodu, što dobrim dijelom preuzima od humanista. Napose ističe Vlačićevo organološko poimanje teksta.

O tome da je jedno od ključnih pitanja za Vlačića pitanje metode svjedoči i tekst »Metode u Vlačićevu *Ključu*« Zoltana Rokaya. Do odgovora na pitanje koje je sve metode Vlačić primjenjivao u svome izlaganju o načinu razumijevanja Svetoga pisma Rokay nastoji doći istražujući značajke njemu suvremenog interesa za znanstvenu teoriju. Pritom rekapitulira i analizira koncepcije metode (pri čemu se misli ne samo na primjenu određene metode već i na kritičku refleksiju o tome) od razdoblja antike do humanizma i Vlačića, ističući kako je ovaj znatno doprinio rasvjetljavanju pitanja metode uopće. Vlačić je koristio sintetičku, analitičku i definicijsku metodu, što je sve popratio tabelama (kao potkrepu svake metode donosi primjere iz Aristotela i Galena), naglašavajući ujedno korisnost tabela. Tim se svojim nastojanjima Vlačić pridružio nastojanjima svojih suvremenika – znanstvenika oko zasnivanja znanstvene metode.

O problemu metode u vezi s Vlačićem govori se i u tekstu »*Glossa compendiaris* Matije Vlačića Ilirika: Wittemberška egzegetska metoda druge generacije« Roberta Kolba. U tekstu se Kolb osvrće na djelovanje Matije Vlačića kao tumača Sv. pisma u witemberškom krugu. Vlačić si je naime već u *Katalogu svjedokā istine* stavio u zadatak izlaganje Sv. pisma u formi glose, jedno cjelovito izlaganje hebrejskog i njegova rječnika te pisanje jedne obuhvatne povijesti Crkve. Prvi je zadatak realizirao 1570. godine kad nastaje spis *Glossa compendiaris*. Tim se spisom Vlačić, čiji će egzegetički posao kulminirati u hermeneutičkom traktatu *Clavis scripturae sacrae seu de sermone sacrarum literarum* iz 1567, potvrđuje nasljednikom witemberške metode izlaganja koja je u mnogo pogleda bila specifična, što se očituje i u Vlačićevu načinu izlaganja

teksta. U *Glosi* Vlačić prati grčki i latinski tekst Biblije prema Erazmovu izdanju, oslanjajući se pritom i na Erazmove bilješke uz Novi zavjet. Kolb drži da Vlačić u izlaganju više prati Melanchthona negoli Lutherovu preciznu metodu izlaganja. Kao primjer Vlačićeve metode izlaganja u tekstu je navedeno njegovo interpretiranje Ivanova evanđelja. Osim što nabraja sve ono na što u izlaganju treba obratiti naročitu pozornost, Vlačić tumači pojedine riječi, iznosi gramatičke i sintaktičke opaske, upućuje na relevantnu literaturu itd. Ono što Kolb drži nadasve značajnim jest to da se u načinu Vlačićeva izlaganja očituje prije svega njegovo humanističko obrazovanje.

Vlačić je sudjelovao u brojnim teološkim polemikama u kojima je često iznosio svoje dosta radikalne stavove. O jednoj od tih polemika govori se u tekstu »Vlačić i Božja riječ: spor s Casparom Schwenckfeldom« Hans-Petera Grosshansa. Radi se pritom o jednoj kontroverzi u samom srcu kršćanstva. Polemika se razvila oko pitanja posreduje li se Bog čovjeku neposredno, govoreći njegovu srcu ili medijalno, posredno. Prema Schwenckfeldu, koji je naročitu pozornost posvećivao mističnim elementima u teologiji mladog Luthera, Sv. pismo kao i svaka pisana riječ svagda ostaje nešto čovjeku izvanjsko dopirući do njegova srca. On razlikuje Pismo i Riječ Božju, pri čemu je Riječ Božja – Isus Krist. To je otprilike razlika između slova i Duha, između »mrtve« i »žive« riječi koja je ujedno prisutnost. Prema Schwenckfeldu samo vjerom preporođeni čovjek može ispravno razumjeti Riječ. Krist se pritom srcu posreduje preko Duha svetoga. Tako na prvome mjestu nije Pismo, već vjera. Tu vjeru, kojom čovjek izmiče nesigurnosti tumačenja slova, Bog usađuje u ljudsko srce. Prema Vlačiću međutim neophodna je ljudska riječ kao posrednik između Boga i čovjeka, a njeno puno značenje očituje se u propovijedi. Blaženstvo koje čovjek prima od Boga bitno je medijalno. Osim što mu zamjera da zanemaruje Sv. pismo, Vlačić Schwenckfeldu spočitava i to da se, ukoliko se prihvati njegov stav, gube norme i kriteriji prema kojima se određuje i kojima se čuva kršćanski identitet. Vlačić odbacuje razliku između doslovnog i duhovnog smisla Sv. pisma, držeći kako uz odgovarajuće oruđe čovjek može dokučiti smisao Pisma. Ujedno tvrdi kako je Sv. pismo moguće razumjeti jer u njemu Bog progovara čovjeku na čovjeku primjeren način.

U sljedećoj skupini nalazimo tekstove u kojima se prorađuju neki aspekti Vlačićeva angažmana izrazito teološkog karaktera. Tako se u tekstu »*Wir sind nichts den eytel sunde*«: utjecaj Vlačićeve teologije istočnoga grijeha na njemačkom teritoriju Mansfelda« Roberta Christmana govori o napadu na grad Tal Mansfeld, grad Lutherova djetinjstva, u kojem je bilo mnogo Vlačićevih pristaša. Povod za napad na mansfeldske »heretike« bilo je Vlačićevo poimanje istočnog grijeha uz koje su stanovnici Tal Mansfelda, bez obzira na progone,

pristajali sve do početka 17. stoljeća. Ključno je u zauzimanju stava oko istočnog grijeha bilo pitanje je li taj grijeh nešto supstancijalno ili akcidentalno (kako je već navedeno u prikazu prvog teksta ovog zbornika). Ako bi taj grijeh bio samo akcidentalna promjena, to bi umanjilo ulogu Isusa Krista, smatrao je Vlačić, koji ujedno drži da je taj grijeh postao ljudska narav. On takvim stavovima zapravo brani Lutherove teze, prema kojima je čovjek bez Krista grešnik, a spasiti se ne može sâm, već je za to neophodna Božja milost.

Vlačić je, kao i većina reformatora u 16. stoljeću, bio uvjerenja da je rana Crkva stajala na pozicijama koje se ne razlikuju značajno od onih koje su zastupali reformatori. Taj će stav pokušati potkrijepiti svjedočanstvima »svjedokā istine« naročito u svome *Katalogu svjedokā istine* (*Catalogus testium veritatis qui ante nostram aetatem Pontifici Romano eiusque erroribus reclamarunt*) u kojem je sakupio popis od četiri stotine svjedoka. Katalog je objavljen 1556. (drugo izdanje objavljeno je u Strassbourgu 1562), a Vlačić se u njemu poziva na svjedoke od Sv. Grgura do Tome Akvinskoga, koji su i prije reforme upućivali na greške Rimske crkve i pape. U tekstu »Vlačić i crkveni oci: preispitivanje Justina i Ireneja« Douglas Grandon ispituje je li Vlačić u pravu kad Ireneja i Justina navodi kao svjedoke koji svojim stavovima svjedoče u prilog gornje teze. Vlačićeve navode o njihovim stavovima autor navodi paralelno s navodima što ih donose kršćanski istovremenici te zaključuje kako Vlačić Ireneju npr. imputira stavove koji se u njega ne mogu naći. Ono što je, prema Grandonu, ipak značajno u Vlačićevu pothvatu jest uvid u mijene kroz koje je tijekom vremena prolazila Katolička crkva.

Jedan od značajnih svjedoka istine prema Vlačiću bio je Jan Hus, češki reformator spaljen na lomači 1415. godine. Po nekim povjesničarima reformacije moglo bi se čak govoriti o Vlačićevoj fasciniranosti Husom, kojega je veoma poštivao i sam Luther. Temeljna intencija teksta »Ljudsko lice nauka: Vlačić i uloga svjedoka u povijesti Crkve« Phillipa Haberkerna jest proširiti pogled na Vlačićevo poimanje povijesti Crkve s osobitim osvrtom na njegovu fasciniranost Janom Husom, kojega je smatrao navjestiteljem Luthera. O toj fascinaciji Husom najrječitije govori i zbirka od 45 tekstova koje je Vlačić prikupio i objavio 1558. godine. U zbirci su skupljeni tekstovi samoga Husa, ali i tekstovi o njemu. Radi se o tekstovima koji ranije nisu bili objavljeni. Prema Haberkernu oni predstavljaju Vlačićevo »najdetaljnije i najtrajnije razmatranje bilo kojega od svjedoka koje je uvrstio u svoj Katalog istine« (p. 152).

Još jedan od svjedokā istine za Vlačića je bio i Valdes iz Lyona, kojemu u svome *Katalogu svjedokā istine* posvećuje dosta prostora. O tome govori tekst »*Sicut et hoc tempore accidisse vidimus*: Biblijski profil Valdesa iz Liona u Ka-

atalogu svjedokā istine Matije Vlačića Ilirika« Francesce Tasce Dirani. U tekstu njegova autorica, koja se bavi Valdesom iz Lyona iz 12. stoljeća i valdeškim pokretom (to je i tema njene disertacije) i analizira ono što o njemu kao jednom od svjedoka istine piše Vlačić u svom *Katalogu*. Vlačić najprije povlači paralelu između jeruzalemske zajednice i one valdeške u Lyonu te potom između Valdesa i Luthera. Najveća Valdesova zasluga je, prema Vlačiću, bila to što je preveo Sv. pismo na narodni jezik kako bi ga približio narodu. Njegove stavove te oslanjanje na Sv. pismo suprotstavlja Vlačić onima Gracijana i Petra Lombarda koje označuje kao »Satanæ apostoli«. Ono čime se nadasve odlikuje Valdesov pristup Sv. pismu jest »čistoća«. Vlačić ističe Valdesovu autonomnost u pristupu, prijevodu i tumačenju Sv. pisma. Njegova interpretacija i podučavanje Sv. pisma prema Vlačiću nije bilo podvrgnuto nikakvim umjetnim pravilima. Ono je zapravo posve u skladu s luteranskim načelima. Tako za Vlačića Valdes postaje na neki način poveznica u nizu: apostoli – Valdes – Luther. U tome je jasna Vlačićeva intencija, što je uostalom intencija čitava *Kataloga*, da osigura 'apostolski slijed' prije Luthera. Nepostojanje toga slijeda Crkva je naime isticala kao jedan od argumenata protiv reformatora. U nastajanju *Kataloga* temeljni je motiv bio upravo osiguranje tradicije, odnosno uspostavljanje veze apostoli – reformacija.

Pitanje noviteta reformatorskog pokreta tematizirano je i u tekstu »Malo stado od 7000 ljudi – pravi ispovjedatelji u konceptualnim doprinosima M. Vlačića Ilirika novoj formulaciji crkvene povijesti s protestantskog gledišta«. Autorica teksta Vera v. der Osten-Sacken nalazi da se začetak *Magdeburških centurija*, pored *Ključa* najznačajnijeg projekta na kome je Vlačić radio, nalazi u *Katalogu svjedokā istine*. Oba su ta teksta imala primarno apologetski karakter, pri čemu se radilo o obrani reformatorskih stajališta s obzirom na prigovor noviteta upućen reformatorima od strane Rimske crkve, a začetak im je moguće pronaći u tumačenju biblijskog mjesta o »stado od 7000« koje je povezano s Vlačićevim odgovorom na taj prigovor preformuliranjem crkvene povijesti iz aspekta protestantizma. Pritom je Vlačić uglavnom slijedio Luthera. Vlačić kontinuirano istupanje predstavnika prave Crkve (»stado od 7000 svjedoka istine«) suprotstavlja djelovanju »papista«, tvrdeći kako je uvijek bilo onih koji su se kritički odnosili prema papinstvu podržavajući istinski nauk vjere. Autorica napominje kako je o argumentu tradicije Luther polemizirao s Erazmom Roterdamskim.

Poznato je da je Vlačić bio predstavnik radikalne struje u okviru reformatorskog pokreta. Premda je bio učenik Filipa Melancthona, nakon Lutherove smrti razišao se s njime. Tekst »Sukob između Matije Vlačića Ilirika i Filipa

Melanchthona u očima Johanna Cochläusa: Spis *De excusatione Philippi Melanchthonis, Adversus clamores Flacij Illyrici*« Henninga P. Jürgensa bavi se upravo Vlačićevim odnosom s Melanchthonom u razdoblju koje Vlačić provodi u Magdeburgu gdje nastaju *Magdeburške centurije*. No do sukoba između Vlačića i Melanchthona dolazi već za vrijeme Vlačićeva boravka u Wittenbergu nakon augsburškog »Interima« 1547. To je bila poznata »adijaforistička kontroverzija«. Radilo se o sukobu pristaša dvojice reformatora, flacionista i filipista. Uporište flacionista, tzv. rigidnog luteranstva bilo je sveučilište u Jeni, na kojem je Vlačić djelovao kao profesor teologije od 1557. Svjedočanstvo o sporu između dvojice reformatora pronalazi Jürgens u jednom relativno slabo poznatom spisu Johanna Cochläusa *De excusatione Philippi Melanchthonis, Adversus clamores Flacii Illyrici et contra calumnias Magdeburgensium*. U tekstu se ovaj spor, koji je smatran jednim od »najrazornijih sporova ranog luteranstva«, prati kroz analizu Cochläusova spisa. Sam Cochläus zauzimao je dvojaki stav spram Melanchthona. U jednom je razdoblju i sam istupao protiv Luthera i slagao se s Melanchthonom, no kasnije će se prema ovome reformatoru sklonom kompromisu postaviti izrazito kritički. Autor teksta ne upušta se međutim u detaljniju razradu samog sadržaja spora.

Ponekad su polemike oko teoloških pitanja što ih je vodio Vlačić poprimala radikalniji oblik. O tome svjedoči tekst Olivera Olsona, jednog od najboljih poznavatelja Vlačićeva opusa i najpoznatijeg živućeg flaciologa, pod naslovom »Vlačićeva debata protiv isusovaca iz Fulde«. O žaru s kojim su suprotstavljene stranke sudjelovale u debati svjedoči činjenica da su dvojica isusovaca i fizički napala Vlačića. Kad mu je bilo predloženo da o tome podnese izvješće, Vlačić je to iskoristio i napisao spis uperen protiv Rimske crkve.

Uz *Ključ Svetoga pisma, Magdeburške centurije* sasvim su sigurno najopsežniji i najzahtjevniji pothvat u kojemu je Vlačić sudjelovao. On je bio i inicijator i organizator čitava projekta i usto urednik nekih svezaka. *Centurije* naime obrađuju povijest Crkve po stoljećima, s tim da se građa za svako stoljeće obrađuje raspoređena u šesnaest poglavlja i taj se princip podjele ponavlja u obradi svakog stoljeća. Obradena je građa kroz trinaest stoljeća, a objavljeno ukupno 14 svezaka. O svemu tome, dakle o nastanku *Centurija* te o metodologiji primijenjenoj u pripremi teksta govori se u tekstu »Magdeburške centurije – nastanak i metodologija rada jednog crkveno-povijesnog pothvata« Haralda Bollbucka. *Centurije* predstavljaju prvi protestantski spis o povijesti Crkve. Na njihovoj pripremi radio je tim stručnjaka koji su po najznačajnijim europskim knjižnicama sakupljali građu, uglavnom rukopise, i prepisivali ih. Vlačić je bio glavni organizator toga opsežnog posla i ujedno urednik zajedno

s nekolicinom suradnika J. Wigandom, M. Judexom, B. Faberom, E. Almanom i drugima. U tekstu se detaljno opisuje odakle su sve rukopisi bili nabavljeni te kako se pripremao tekst. Što se tiče primijenjene metode, istaknuto je kako se Vlačić protivio metodi izlaganja materijala prema *loci communes*, držeći da bi to bilo vraćanje skolastici. On se zalagao za kronološki poredak. Isto je tako upozoreno na to da *Centurije* nastaju u trenutku ugroženosti luteranske Crkve i osnovni je motiv njihova izdavanja bio legitimirati luteransku reformu. Ono možda najznačajnije u radu na *Centurijama* za Bollbrucka je unapređenje filološkog i kritičko-povijesnog rada na građi, u čemu se očituje utjecaj u okviru humanističkog pokreta usvojene metodologije. No njihova temeljna apologetička intencija istovremeno je i onemogućila nepristrano izlaganje povijesti Crkve, drži Bollbruck.

Vlačić je bio jedan od najistaknutijih predstavnika reformatorskog pokreta, stoga ne čudi dalekosežnost njegova utjecaja. O tome da se taj utjecaj može pratiti i u Litvi govori se u tekstu Dainore Pociutė »Matija Vlačić i reformacija u velikom Vojvodstvu Litvi«. U tekstu se ističe kako je Vlačić nastojao utjecati na Radziwilla Mikolaja – osnivača litavske Evangeličke crkve, posvećujući mu svoje djelo *Sacrae historiae a mundi exordio ad sua usque tempora deductae*. Vlačić je Mikolaja potaknuo na radikalno istupanje protiv Rimokatoličke crkve.

Susret s Lutherom predstavljao je sasvim sigurno prekretnicu na Vlačićevu životnom putu. O tome u prvom dijelu teksta »'Der heilige Mann und thewre held': Vlačićevo viđenje Luthera« piše Luka Ilić, upozoravajući na to kako većina Vlačićevih biografa upravo taj susret drži ključnim momentom Vlačićeva života. August Twisten naprimjer, sljedbenik Friedricha Schleiermachera, taj Vlačićev susret s Lutherom drži ključem za razumijevanje Vlačićeva života. Ilić međutim ističe kako, bez obzira na značenje tog događaja, ne treba nikad ispustiti iz vida i neke druge značajne momente u Vlačićevu životu. Pritom ističe značenje što ga je za Vlačićevo intelektualno formiranje imalo njegovo obrazovanje u duhu venecijanskog humanizma, što se napose odnosi na Vlačićev ondje izgrađen interes za klasičnu književnost i jezike. Na temelju toga Ilić smatra da je potreban novi pristup razumijevanju Vlačićeva života, koji neće prenaplašavati jedan aspekt na uštrb svih ostalih, već će uvažiti sve relevantne aspekte. U drugom dijelu teksta Ilić se osvrće na Vlačića kao Lutherova možda najvjernijeg sljedbenika. Tu gorljivost u obrani Lutherova nauka pokazao je Vlačić napose u tumačenju istočnoga grijeha.

U posljednjoj se skupini tekstova ovog zbornika nalaze oni u kojima se поближе ocrtavaju okolnosti u kojima se Vlačić formirao. U tekstu »Labin Vlačićeva doba u spisima notara Bartolomea Gervasija« Tullio Vorano iz Narodnog

muzeja u Labinu proučava dokumente B. Gervasija koji svjedoče o Labinu u kojem je Vlačić proveo djetinjstvo.

Lucijan Mohorović piše o Vlačićevu sinu kao profesoru filozofije u tekstu »Matija Vlačić Ilirik Mladi: profesor *philosophiae et logicae Aristotelis* i profesor praktične medicine«.

O Vlačićevu utjecaju na neke slovenske flacijance piše Fanika Kranjč-Vrečko u tekstu »Vlačićevac Matija Klombner među Hrvatima i Slovencima 16. stoljeća«, Josip Bratulić piše tekst »O ulozi kranjskih staleža u promicanju protestantizma u Sloveniji i Hrvatskoj«, Olja Višković referira o znanstvenom skupu posvećenom Vlačiću što je održan 1970. godine, a u posljednjem tekstu zbornika »*Flaciana* u knjižnici HAZU« Alojz Jembrih i Tamara Runjak pišu o knjižnici s Vlačićevim knjigama u HAZU, prije svega o njenoj povijesti i Ivanu Kukuljeviću Sackinskom kome tu knjižnicu dugujemo. Nakon teksta slijedi popis djela te knjižnice razvrstanih po stoljećima.

Valja tek usputno napomenuti da je o zastupljenosti Vlačićevih djela u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici izlaganje pod naslovom »Matija Vlačić Ilirik u zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice« održao Ivan Kosić na skupu održanom 2006, a rad je objavljen u zborniku *Matija Vlačić Ilirik (II.)*, *Zbornik radova s Drugog međunarodnog znanstvenog skupa »Matija Vlačić Ilirik«* (Labin, 2008).

Možemo bez rezerve konstatirati kako su Vlačićev život i djelo u ovom zborniku osvijetljeni doista iz svih mogućih aspekata. Radovima su osvijetljeni i filozofsko-teološki i društveni i donekle politički aspekt Vlačićeva formiranja i djelovanja. Isto je tako poblizje određen povijesni kontekst u kojem nastaju njegova djela. Autori su tekstova sve odreda respektabilni istraživači Vlačićeva opusa. Ako se radovi u ovom zborniku usporede s radovima objavljenim u prethodnim dvama zbornicima, očito je da je došlo do produbljivanja istraživanja Vlačićeva života, no napose njegova djela te da se autori u istraživanju Vlačića koncentriraju na sve posebnije teme, ocrtavajući ujedno sve širi obzor u kojem se Vlačićevo djelo istražuje.

I napokon, valja još jednom istaknuti ono što je već naznačila urednica Marina Miladinov kao naročito značenje ovog trećeg zbornika radova o Vlačiću, a to je da njime započinje »nova faza u međunarodnoj suradnji 'flacijanskih' znanstvenika i stručnjaka za razdoblje reformacije« (p. 16).

O tome da je ovim skupovima u Labinu i zbornicima s radovima s tih skupova još jednom potaknut interes za istraživanje Vlačićeva života i djela svjedoči podatak da je na skupu posvećenom Vlačiću 1970. održano svega 8 referata, dok ih je na skupu 1985. bilo ukupno 28. Valja međutim sa žalošću

konstatirati i to da taj povećani interes za Vlačića nažalost nije u Hrvatskoj imao učinka u smislu intenziviranja prevođenja i izdavanja Vlačićevih djela.

Svakako treba pohvaliti i poduprijeti inicijativu grada Labina za održavanje znanstvenih skupova o Vlačiću i objavljivanje zbornika s radovima s tih skupova. Valja se nadati da će to potaknuti istraživače na intenziviranje rada na Vlačićevim djelima i napose njihovu prevođenju.

Erna Banić-Pajnić